

ÜSKÜDAR VE KAYSERİ'DE İŞLENEN GAYR-I AHLAKİ SUÇLAR

ILLEGAL CRIMES COMMITTED IN ÜSKÜDAR AND KAYSERİ

Seher YÜCETÜRK* Öz

Üsküdar ve Kayseri 17. yüzyılın İlk Çeyreğinde farklı konumları, ekonomik ve kültürel yapıları ile yekdiğerinden farklı iki yerleşim yeri idi. Söz konusu zaman dilimi içerisinde Üsküdar payitahta komşu olması dolayısı ile merkezi konumda bulunmakta idi. Ayrıca Celali İsyanları sırasında İstanbul'a giriş kapısı görevi gören işlek bir merkezdi. Bu durum Üsküdar'ın ekonomik ve kültürel anlamda hareketli bir yer olmasını sağlamıştır. Özellikle nüfus yönünden zenginleşen Üsküdar'da kurulan bekâr odalarının suçlara tesiri ve düzenlemiş oldukları işret meclislerinin varlığı Üsküdar'ı gayr-ı ahlaki davalar yönünden olumsuz manada zenginleştirmiştir denilebilir. Buna karşın Kayseri Selçuklular zamanında başkent olmuş bir yerleşim yeri idi. 17.yüzyılın ilk çeyreğinde ise merkezden uzak muhafazakâr yapısı ile dikkat çeken, doğu-batı kuzey-güney yönlerindeki ulaşım yollarının kesiştiği, kültürel ve ticari anlamdaki hareketlilik ile ön plana çıkmaktadır. Aynı zaman dilimi içerisinde farklı özellikleri ile dikkati çeken bu iki yerleşim yeri artıları ve eksileri ile suçların işlenme oranları ve davaların mahkemeye yansımada etkin rol oynamışlardır. Özellikle zina, fuhuş ve tecavüz gibi davalarda Kayseri mahkemesine yansıyan davalar Üsküdar'a oranla sınırlıdır. Özellikle kırsal kesimde ve muhafazakâr yapının etkili olduğu yerlerde gayri ahlaki davaların çeşitli etkenlerin varlığı sebebiyle –kültürel baskı, mahkemeye ulaşmadaki maddi manevî güçlük, ekonomik yetersizlikler- davaların kadınlar tarafından mahkemeye daha az taşınabildiğini düşündürmektedir. Mahkemeye ulaşımın daha zor olduğu yerlerde mahalle ileri gelenlerinin oluşturdukları ve Leslie Peirce'nin de bahsettiği "mahkeme öncesi mahkeme" gibi görev yapıp arabuluculuk sayesinde çözülmüş ve mahkemeye intikal etmemiş çok fazla dava olduğu bilinmektedir. Böylece çözüme kavuşturulan davaların mahkemeye ulaşmamış olma ihtimali, mahkemeye yansıyan kayıtlarda oluşan azlığın bir diğer sebebi olabilir. Her iki yerleşim yeri için farklı birçok etken karşılaştırmaya tabi tutulduğunda ortak olan noktanın varlığı da göze çarpmaktadır. Mahalle kültürü ve bu kültürün suçlar üzerindeki denetiminin her iki yerleşim yerinde de geçerli olduğu görülmüştür. Yapılan çalışmada her iki yerleşim yerinde işlenen suçlar ve bu suçların meydana gelmesindeki itekleyici ve engelleyici durumların tespitine çalışılacaktır. Böylelikle Üsküdar ve Kayseri mahkemelerine yansıyan davalar üzerinden toplumun nabzı tutulmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler
Sicil, Mahkeme, Üsküdar, Kayseri,
Gayr-ı Ahlaki Davalar

Keywords
Registry, Court, Üsküdar, Kayseri,
Immoral Lawsuits

*Dr. Öğr. Üyesi, Osmaniye Korkut
Ata Üniversitesi
Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü
yuceturkseher@gmail.com
ORCID: 0000000197522814
Ankara/TÜRKİYE

Abstract

Üsküdar and Kayseri were two different settlements in the first quarter of the 17th century with their different locations, economic and cultural structures. In that period, Üsküdar was in a central location as it was adjacent to the capital city. It was also a busy center that served as the gateway to Istanbul during the Celali Revolts. This situation made Üsküdar an active place in terms of economy and culture. It can be said that the influence of the single chambers established in Üsküdar, which especially enriched in terms of population, on crimes and the existence of business councils they

Gönderim Tarihi: 05/07/2021

Kabul Tarihi: 26/03/2022

organized, enriched Üsküdar in a negative sense in terms of unethical cases. On the other hand, Kayseri was a settlement that became the capital city during the Seljuk period. In the first quarter of the 17th century, it came to the fore with its cultural and commercial dynamism, where the transportation routes in the east-west, north-south directions intersected, and attracting attention with its conservative structure far from the center. These two settlements, which attracted attention with their different characteristics in the same time period, played an active role in the pros and cons, the rate of crimes and the reflection of cases in the court. Especially in cases such as adultery, prostitution and rape, the cases reflected in the Kayseri court were limited compared to Üsküdar. Especially in rural areas and in places where the conservative structure was effective, due to the existence of various factors -cultural pressure, material and moral difficulties in reaching the court, economic inadequacies - it makes us think that cases are less likely to be brought to court by women. It is known that there are many cases that were created by the notables of the neighborhood in places where it is more difficult to reach the court, and that acted like the "court before the court" mentioned by Leslie Peirce, and that were resolved through mediation and that were not submitted to the court. Thus, the possibility that the cases that were resolved did not reach the court, might be another reason for the scarcity of records reflected in the court. When many different factors are compared for both settlements, the existence of a common point is also striking. It has been observed that the neighborhood culture and its control over crimes are valid in both settlements. In this study, it will be tried to determine the crimes committed in both settlements and the driving and hindering situations in the occurrence of these crimes. Thus, the pulse of the society will be tried to be kept through the cases reflected in the Üsküdar and Kayseri courts.

GİRİŞ

Osmanlı toplum yapısını oluşturan en küçük birim mahalledir. Mahallenin çok çeşitli tanımları yapılmıştır. Müslüman mahalleler için pek çok farklı tanım yapıldığı bilinmektedir. Bu tanımlardan olan Ergenç'in iki tanımından ilkinine göre, mahalleyi "önemli işlevleri olan şehir kesimleri" olarak ifade etmiş olduğu görülmektedir. İkinci mahalle tanımı "aynı mescitte ibadet eden "cemaatin aileleri ile yerleştikleri şehir kesiti" olarak ifade edilmiştir. (Ergenç, 1984, s. 69) Özellikle yeni oluşturulan Müslüman mahallelerine bir mescit yapılıp ve oluşan bu yeni mahalle yapılan mescidin adı ile anılırdı. (Alkan, 2007, s. 87; Kankal, 2005, s. 251). Müslümanlar ve gayri Müslümler kendilerine ait mahallerde otururlarken bir arada oturdukları mahallerde bulunmaktadır. Ancak bu durum huzursuzluklara sebep olmaktadır. Özellikle Müslümanlar tarafından etnik gurubun mescitler çevresinde oturmalarına razı olmamaları bu sorunlardan birini teşkil etmiştir. (Özcan 2001, s. 130) İslam şehirlerinin en büyük özelliklerinden bir tanesi mahallelere bölünmüş olmasıdır zira etnik ve dini yapı bu bölünmeyi bir noktada mecbur kılmıştır. (Kuban 1968, s. 54) Mahallenin sosyolojik anlamda tanımı yapıldığında, birbirini tanıyan ve belirli ölçüde, birbirinin davranışlarından sorumlu, sosyal dayanışma içinde olan kişilerin oluşturduğu topluluk olarak adlandırılmıştır. (Ergenç, 1984, s. 69) Osmanlı Devleti'nde mahalle vergilerin toplanıp dağıtılması, güvenliğin sağlanması ve imar ile ilgili sorumlulukların verilmesi konusunda odak noktası olmuştur. (Kaynak, 2010, s. 29) Bu cümleden olarak mahalleler, "Ahalisinin vergi mükellefi olarak aynı deftere kaydedildikleri yerlerdir" denilebilir. (Çetin, 2014, s. 44)

Mahallede toplu şekilde yaşayan insanlar, ben olmaktan çıkıp biz olmaya özen göstermişlerdir. (Özcan, 2018, s. 191) Sosyolojik açıdan mahallenin tanımında zaman ve mekân terimlerinin öne çıkmaktadır. Bunlardan ilki olan zaman terimi ile insan unsurunun, bir arada yaşamak, bir mekâna ait hissetmek ve bir mekâna ait olmak ihtiyacından doğan bir sonuç olarak mahallenin oluşturulduğuna değinilmiş ve bu unsur mahalleyi oluşturmada can damarı olarak nitelendirilmiştir. (Köksal, 2017, s. 55) Bu çalışmada incelenen Üsküdar ve Kayseri sicillerinde geçen belgelerde kişilerin isimleri yanında baba adları ve yaşadıkları mahalle ve köyün de belirtilmiş olması kişinin o mahalleye ait olduğunu, bir diğer ifade ile kişilerin yaşadığı yer ile bir anlam ve değer kazandığını göstermiştir. (Tok, 2005, s. 158) Ortaylı mahallenin bir idari birim olmaktan çok sosyal ve dayanışma birimi olduğunu vurgulamıştır. (Ortaylı, 2018, s. 45) Duben ve Behar, mahalleyi toplumsal ve ekonomik yaşamın odak noktası olarak ifade etmişlerdir. (Duben, & Behar, 2014 s. 45) Mahalleyi oluşturan unsurlar içerisinde gerektiğinde bir toplanma yeri olarak camiler, hayatın devamlılığı için önemli bir kaynak olan çeşmeler, evleri ve mahalleleri birbirine bağlayan yollar önemli yapılar ve toplumun kaynaşma noktalarıdır. (Alver, 2010, s. 119-121) Bu unsurlardan biri olan sokak, Osmanlı mahallesinde mahrem alan olarak kabul edilmiştir. Özellikle erkeklerin çalışma hayatında bulunmaları ve kadınların bu alanda erkeklere oranla neredeyse bulunmamaları ve erkeklerin gündüz işe gitmeleri sebebiyle boş kalan sokaklar o saatler içerisinde mahrem alanlar olarak değerlendirilmiştir. (Bergen, 2010, s. 150-151) Çünkü Osmanlı şehir yapısının en dikkat çekici özelliği yerleşim yerleri ile ticaret

yapılan yerlerin bir diğerinden ayrı olmasıdır. Böylelikle kamusal bir alan var olmuştur. (Raymond 2010, s. 449) Söz konusu durum ise mahalleler ile merkezi yerlerin gece ve gündüz hareketliliğinin farklı olduğuna işaret etmektedir.

Osmanlı toplumunda karşılıklı akit temeline dayalı olan ve sözlü olarak yürütülen bir hukuki düzenin işlediği aşikârdır. Mahallede yaşayanların gündelik hayatlarının devamı için söz konusu örtülü kurallara uymaları kişiler açısından simgesel bir kazanç olarak değerlendirilmiştir. Aksi halde sözleşmenin bozulması gündelik hayatı imkânsızlaştırmak manasına gelirdi. (Certeau, & Giard, Mayol, 2009, s. 31) Var olan örtülü sözleşme neticesinde Müslüman olan ve iyi bir aile hayatı yaşamak isteyen bir kimse kefalet karşılığı mahalleye alınır ve bunun karşılığında o kişinin bu duruma göre davranması beklenirdi. (Bergen, 2010, s. 163) Neticede kişiler kendilerinden beklenen davranış biçimine uyarak halk nazarında olumlu kazanım elde etmeye çalışırlardı. (Certeau, & Giard, Mayol, 2009, s. 31)

Osmanlı Devleti kurumlarını en üstten başlayıp en alt tabakaya yayan bir sistem içerisinde yürütülürdü. Bu sistemin bir parçası olan ve mahallede yaşayan her bir birey birbirine karşı kefil ve sorumlu durumlardı. (Karadeniz, 1999, s. 455) Kefalet aynı mahallede yaşayan insanlar için çok büyük bir önem arz ederdi. Kefilsiz bir insan mahalleye kabul edilmezdi. Çünkü mahallede olabilecek herhangi bir olayda ilk olarak o kişinin yaşadığı insanlara müracaat edilmekteydi. (Özcan 2001, s. 133) Osmanlı toplumunda insanların birbirine kefil edilmesinde Ergenç iki amaç güdüldüğünü söylemiştir. Bunlardan ilki vergi yükümlüsü olan kişilerin tam olarak belirlenip vergilerin eksiksiz olarak toplanması, ikincisi merkezi otoritenin ve genel olarak güvenliğin istenilen şekilde toplum tabakasına yayılması idi. (Ergenç, 1984, s. 73) Bu sebeptendir ki Osmanlı mahallelerinde insanlar birbirlerine kefil oldukları gibi mahalleler de birbirlerine kefil olmak durumundaydılar. Ancak Osmanlı toplumunda etnik-dini tanımla birbirinden ayrı olan mahalleler, gündelik ilişki bakımından kendi içlerinde kısmi bir özerkliğe sahiptirler. (Duben, & Behar 2014, s. 45).

Kefalet sistemine dayalı olarak mahallede meydana gelecek her türlü olumsuz davranıştan ve bu davranış neticesinde meydana gelecek zarardan mahalle ahalisi sorumlu tutulmuştur. Mahalle ahalisi mahallede olan her türlü uygunsuz davranışın takipçisi olmak durumunda kalmıştır. Mahalle ahalisinin gayr-i ahlâkî davranışlarına tanık oldukları ve kendilerini rahatsız eden kişilerin mahalleden ihraç edilmelerini isteme hakları bulunmaktaydı. (Ergenç, 1984, s. 74-75) Mahalle ahalisinin istemediği kişi mahallede ikamet edemezdi. (Özcan 2001, s. 133).

Kefalet ile ilgili Üsküdar ve Kayseri mahkemesine yansıyan davalar mevcuttur. Üsküdar mahallesinde görülen davada *Bostancıbaşı tarafından tayin olunan İbrahim Bey bin Abdullah Üsküdar'a tabi Kadıköy karyesine varıp Aleksandra'nın vekili Endirye veled Yorgi, Marule binti Nikola ve karındaşı Dimitri'yi müvekkilinin Nemçe asıllı Nezini isimli câriyesini ihlal etmek, sandığından 60.000 akçe çalmak ve câriye ayartmak ile suçlamıştır. Mahalle ahalisinden hem Müslüman ve hem de gayr-i Müslim kimseler mahkemede hazır bulunmuşlar ve bu kimseler Marule'nin evine gece gündüz eşkıya gelip girdiğini, fesat yatağı olduğunu ve söz konusu karyede iki defa kan vaki olduğunu bildirmişlerdir. Çok türlü mazarratlarını çektiklerini ve kendilerinin dahi karyeden çıkmaya razı oldukları halde davaları*

neticelenmediği için çıkmadıklarını bu durumun devamı halinde işledikleri mazarratların nihayet bulunmayacağını ve karyelerinde bulunmalarına rızalarının olmadığını ifade etmişlerdir. Kendilerine uygulanan bu toplumsal baskı neticesinde Marule ve Dimitri “mahalleden çıkalım aher yere gidelim” demişlerdir (ÜŞS no: 119 vrk: 7).

Kayseri mahkemesine ait davada “Mahmiyye-i Kayseriyye sakinelerinden Fatıma Hatun Abdulkasım Çelebiyi kendisine vekil tayin etmiş ve Deli Kara Hacı demekle maruf Hacı Ali bin Oruç’u dava etmiştir. Davasında kendisine ait olan iki derayi kaftan iki saç bağı ayağı ve bir çift altın küpe ve bir pullu demir yüzüğünü Hacı Ali’nin almış olduğunu söylemiş ve keyfiyet ahvalinin mahalleden sorulmasını talep etmiştir. Kara Hacı’ya sorulduğunda inkâr etmiştir. Kara Hacı’yı mahalle ahalisinden sorulduğunda kendisi için İmam Mahmut Halife ve Hacı İbrahim ve gayrıları Kara Hacı için “bi namaz ve tarikü’l-cema’a dır, evine nâ-mahrem gelir gider, tekyenin bir kısmını içeri alıp evi meyhanedir. Daima şürb-i hamr eder. Mahallemizde durmasın bir gün zararın çekeriz, yaramazdır iyiliğine inandıramaz” diye ifade vermişlerdir. (BOA, KŞS no: 25 vrk: 34).

Üsküdar ve Kayseri mahkemelerine ait iki belge, ortak yaşamın mekânı olan mahallede, erkek ya da kadın olsun örtülü sözleşme olarak geçen ve varlığı kadın ve erkek tarafından bilinen yazısız kurallara riayet edilme noktasında gösterilen hassasiyeti örneklemektedir. Osmanlı Devleti’nin meydana getirdiği otokontrole dayalı bu sistem, bir yandan denetim mekanizmasının işlevselliğini en alt tabakaya yaymış, öte yandan Osmanlı toplum düzeni içerisinde kamusal alan, deyim yerinde ise mahremiyeti hiçe sayan bir sosyal düzen yaratmıştır. Söz konusu sistemden dolayı insanların birbirini izlemeleri ve birbirleri hakkında fikir ve kanaat sahibi olmaları mümkün hale gelmiştir. (Yılmaz, 1994, s. 23) Osmanlı Devletinin uyguladığı yerel sistem ile mahkemeye yansıyan davaların çözümünün mahkemede yapılması bir yana, Leslie Peirce’nin de bahsettiği gibi Osmanlı toplumunda mahkeme öncesi mahkeme olarak tabir edilen “sulh” yolu ile sorunların çözümü yapılmaktaydı. Bu işi üstlenenler ise barışı sağlayanlar “arabulucular” (müsalihun) olarak ifade edilen kişilerdir. Bu kişiler bilgelik ve sağduyu bakımından “kadı”ya eş tutulmuşlardır. (Peirce, 2005, s. 159) Muslihun araya girerek halledilen konular genel olarak günlük yaşam içerisinde kişilerin birbiri ile olan anlaşmazlıklarından oluşuyordu. Bunlar alacak-verecek konuları, kişilerin birbirine verdikleri borcun ödenmesi ve emanet olarak konulan emtianın talebi konularda araya muslihun girdirip sulh olma yoluna gitmiş (BOA, KŞS no:16 vrk: 8) oldukları tespit edilmiştir.

1. Zina (Kazf) ve İçki Âlemleri Üzerine Davalar.

Osmanlı Devleti hem şer’i ve hem de örfi hukuk kuralları ile yönetilmiştir. Bu çoklu hukuk sistemi içerisinde kadınlar davalı ve davacı olarak mahkemede bulunmuşlardır. İncelenen Üsküdar ve Kayseri sicilleri neticesinde kadınlar hakkında açılan hukuki ve adli davalar değerlendirildiğinde kadının daha çok “namus” kavramı ile ilişkilendirildiği ve bu minvalde davalara konu olduğu görülmüştür. Çok çeşitli başlıklar altında seyreden bu davalardan en çok öne çıkanları, fuhuş, zina, hırsızlık, darp, şetm gibi başlıklar olmuştur. Bunlardan zina ve fuhuş ön plana çıkmış ve

özellikle şer'î hukuk kuralları dolayısıyla devlet ve toplum nazarında hoş karşılanmamış, genel bir tepkiye neden olmuştur.

Erkek ve kadının aralarında, nikâh ve evlilik gibi resmi bir bağ veya efendi-câriye minvalinde bir mülkiyet ilişkisi bulunmadığı halde gerçekleştirdikleri, hukuksuz cinsel birleşimleri zina olarak adlandırılmıştır. (Aydın, 2018, s. 184, Cin, & Akyılmaz, 2017, s. 249) Bir başka tanımla görebilen, konuşabilen tam ehliyetli olarak nitelendirilen kişilerin, Müslüman veya gayrimüslim kişilerin -sarhoş bile olsalar- kendi istekleri ile cinsel birleşmeleri zina olarak tanımlanmıştır. (Ekinci, 2012, s.345) Zina ile ilgili olarak şer'î hukukta kurallar net çizgiler ile belirlenmiş, “Zinaya da yaklaşmayın. Çünkü o pek çirkin, yolca da pek fena bulunuyor” ifadeleri kullanılmıştır. (İsa/32)

İslam hukukuna göre, işlendiği iddia edilen zina suçunun sabit hale gelmesi için, dört şahit getirme şartı belirlenmiştir. Söz konusu durum ile ilgili olarak Kur'an-ı Kerim'de “Kadınlarınızdan kötülüğü işleyenlerin aleyhlerine sizden dört şahit getirin. Eğer şahitlik yaparlarsa o kadınları evlerde hapsedin”. “Namuslu kadınlara zina isnadında bulunup, sonra (bunu ispat için) dört şahit getirmeyenlere seksener sopa vurun ve artık onların şahitliğini hiçbir zaman kabul etmeyin. Onlar tamamen günahkârdırlar” (Nur/4) denmiştir. Böylece yok yere iftira atanlar “fasık” olarak nitelendirilmiş ve bundan sonra yapacakları hiçbir şahitlik kabul edilmemiştir.

Zina suçuna şahitlik edecek kişiler alelade kişiler olmayıp bu kişilerde aranan bazı özellikler vardır. Bunlardan ilki, şahit olacak kişilerin, zanlı kişinin bir yakını ya da zanlı ile ilgili bir husumetinin olmamasıdır. Buna ilave olarak dört ayrı mahkeme huzurunda zina anını görüp anlatmaları gerekmektedir. Zina suçunun sabitlenmesi için ikinci şart, ikrar ve itiraftır. Suç taraflarca ikrar edilse bile, bu durum yine de araştırılmaktadır. Üçüncü şart hamilelik (karine) şartıdır. Ancak her hamile olan kadın zina yapmış sayılmayıp bu durum kadının tecavüze uğramış olma ihtimalini de düşündürürdü. (Mutaf, 2008, s. 577) Bu durumla ilgili olarak Kayseri mahkemesine ait bir davada, Abdullah bin Hacı Şaban mahkemeye gelip zevcesi Asiye'yi Ramazan'ın yirminci günü teziç ettiğini ancak kendisinin Şevvalin yirminci günü bir oğlu olduğunu söylemesi üzerine Eyni hatun zevci Pir Ali vefat edeli 50 yıldır dul olduğunu ancak kendisine Emniyet'in tecavüz edip evlada kaldığını bildirmiş, köye gitmek gerektiğinden hâkime varamadım demiştir. Durum Emniyet'e sorulduğunda benim haberim yoktur kayını Muharrem ile dururdu demiştir. (BOA, KŞS no: 23, vrk: 13) Muharrem'e sorulduğunda ise iki sene miktarı vardır ayrıldık nihayet bir oda içinde ayrı olurduk benim haberim yoktur diye cevap vermiştir. Bu kayıt kadınların her zaman zinaya karışmış olmasından çok tecavüz sonucu hamile kalmış olma ihtimalini örneklendirmesi bakımından önemlidir. Ayrıca Kayseri'de kadınların her an mahkemeye ulaşmasının önünde bazı engellerin olduğunu da göstermektedir. Buradaki engel olayın geçtiği köyün mahkemeye uzaklığının bir sonucudur.

Zina işleyen kişilere uygulanacak ceza bazı durumlara göre değişiklik gösterirdi. Evliyken zinada bulunan kişilere “recm” cezası uygulanırdı. Ancak Osmanlı toplumunda bu ceza 1680 yılında bir defa uygulanmış; kısa süre sonra kaldırılmıştır. (Cin, & Akyılmaz, 2017, s. 252) Bu suçu işleyen kişilerin bekâr olmaları durumlarında kendilerine “celde” olarak adlandırılan ceza uygulanmıştır. Bekâr bir erkek ile bekâr bir kızın zina suçları için takdir edilen ceza aynıdır. Evli bir kadının zina etmesi

durumunda mali durumuna göre değişen para cezaları uygulanmıştır. Kadın zengin ise, evli erkeğe uygulanan para cezasına, fakir veya orta halli ise derecesine göre bekârlara uygulanan para cezasına çarptırılırdı. (Acar, 2002, s. 151) Zina suçu için kanunnameler uygulanan cezaların da kişilerin medeni hallerine göre değiştiğini göstermektedir. (Acar, 2002, s. 151)

Baldwin Osmanlı toplumunda, zina cezalarının uygulanması aşamasında, sadece mahkemelerin kararlarının etkili olmadığını, fetva ve kanunnamelerin yaptıkları katkılar sonucunda İslam hukuku kararlarının meydana getirilmiş olduğunu ifade etmiştir. (Baldwin, 2012, s.121) Kadılar zina cezası konusunda “zinanın gerçekleştiği” sonucuna hiçbir şekilde ulaşamamışlardır. (Ortaylı, 1980, s.39) Çünkü İslam hukuku davalı ve davacı ve tanıkları dinlemeden bir karara varmazdı. (Sahillioğlu, 1973, s.115) Zina gibi ağır bir suçta bu üçünün ortak ifade vermesi çoğu zaman mümkün olmamıştır. Heyd şer’i ceza hukukunun işlevselliği ve İslam ülkelerinde uygulanabilirliği bakımından çok önemli bir yer tutmadığını ifade eder. Çünkü birçok suçun ortaya çıkarılmasının delil ve ispat bakımından yetersiz olması dolayısıyla cezaların tam olarak uygulanamadığını söylemiştir. (Heyd, 1984, s. 633) Baldwin ve Gerber cezalandırma konusunda var olan ağır cezalar yerine genel olarak “bastinado” olarak adlandırılan falaka cezasının tercih edildiğini ifade etmişlerdir. (Baldwin, 2012, s. 239)

Zina suçu dolayısı ile verilen cezalardan yaygın olanı para cezası olmuştur. Söz konusu durumla ilgili olarak Üsküdar mahkemesine yansıyan bir davada *Yoros kazasına tabi Demircili isimli karye sakinlerinden Ömer bin Mahmut, zevcesi Dilaver hatun binti Abdullah ile Mahmut’un ihtilat üzere olduğu hakkında su-i zannı bulunduğunu ifade etmiştir. Durumu aydınlatmak için muharremin yirmi birinci gecesini yabana giderdim “bu gece gelmem deyip gittiğini” yatsı namazı vaktinde hafiyete gelip zevcesi Dilaver ve Mahmut’u bir döşekte görmüş, imam ve cemaati getirip “ayaklarından donlarını çıkarmış” vaziyette yakaladıklarını ifade etmiştir. Bunun üzerine Mahmut’a sorulduğunda “oda içinde ben donum çıkarıp ocağının bir tarafında yattığımı diğer tarafta da Dilaver’in kendi döşğinde yatarken yakalandıklarını söylemiştir. Durum Dilaver’e sorulduğunda, “Mahmut’un “evvelden kendisine bana ram olasin diye ulaştığını ancak bu durumu zevcine söylemediğini ifade etmiştir. Nihayet Mahmut’un mum yakmak bahanesiyle o gece gelip ocağının bir tarafında yattığımı kendisinin de döşğinde yatarken yakalandıklarını söylemiştir. Durum karye ahalisinden sorulduğunda Pir Ali bin Mahmut ve Veli, Dilaver ve Mahmut’u bir döşekte yatarken yakaladıklarını, ayaklarından tutarak çıkardıklarını haber vermişlerdir” (TDV ÜŞS No: 122, 29).*

Üsküdar mahkemesine ait bu belgede evli bir kadının zinası söz konusu olmuştur. Yapılan zina mahalle ahalisi tarafından tespit edilmiştir. Ancak tarafların her ikisi söz konusu durumu kendilerince inkâr yoluna gitmişlerdir. Daha önce ifade edildiği üzere zinanın tespiti ve ikrarının çok zor bir hadise olmasından dolayı bu fiili işleyenlerin tam olarak tespitinin yapılamamasından dolayı ağır cezalara çarptırılmamış oldukları anlaşılmaktadır. Üsküdar mahkemesine ait bu belgede de kişilerin suç üzeri yakalanmış olmalarına rağmen durumu farklı şekillerde yansıttıkları ve inkâr yoluna

gittikleri için zina suçu sabitlenememiştir. Sicillerden kendilerine ne gibi bir ceza verildiğine dair bilgi edinilememiştir.

Belgedeki gibi evli kadının zinası hakkında Leslie Peirce'nin farklı bir görüşü bulunmaktadır. Peirce iffet ve namusun korunmasında bekâr kadınlardan çok evli olan kadınların önemsendiğini söylemiştir. Buna sebep olarak erkek soyunun saf tutulmaya çalışılmış olmasını gerekçe göstermiştir. Yani evlilik neticesinde doğacak olan çocuğun başka bir babaya ait olmaması önemsenmiştir. Bunun yanı sıra bekâr olan bir kadının hamile kalması hiç hoş karşılanmamakla birlikte yine de doğacak çocuk, arada bir evlilik bağı bulunmadığı için hiçbir erkeğin soyunu tehdit etmezdi. Bundan dolayı bekâr bir kadının zinası, toplumsal çevrede evli olan kadınlarınkı kadar rahatsızlık yaratmıyordu. (Peirce, 2000, s.181) Colin Imber de bu durumu desteklemiş ve erkeğin dört kadınla evlenme hakkının olduğunu, hatta maddi olarak bir sorunu yoksa dilediği kadar köle sahibi olmasında bir sakınca olmadığını ve bu kölelerden olacak çocukların -kendisi kabul ettiği sürece- meşruluk bakımından eşlerinden olan çocuklar ile aynı sayıldığını belirtmiştir. (Imber, 2000, s. 79)

Zinanın ilan edilmesi mahallede işlenen diğer suçlar gibi tüm mahallenin üzerine düşen bir sorumluluktur. Mahalle ahalisi bu durumu sözlü ifade edemedikleri durumlarda bir sembol olarak kapıya *katran sürme* şeklinde ifade etme yoluna gitmişlerdir. (Çetin, 2014, s.136) Katran sembolik bir ifade olmanın yanı sıra bu maddenin akışkan ve renginin siyah olması aynı zamanda yıkandığında dahi temizlenmemesi ve iz bırakması, ağır bir kokuya sahip olması gibi özelliklerinden dolayı "namus lekesi" ile ilişkilendirilmiştir. Katran lekesinin yıkanma eyleminin sonunda arındırılmadığı gibi namus lekesinin de temizlenmesi için yapılan her fiil sonunda daha da görünür hissedilir hale gelmesinden dolayı biri diğerine benzetilmiştir. (Çetin, 2014, s. 141)

İncelenen Üsküdar ve Kayseri sicillerinde Üsküdar'da kapıya katran sürme hadisesi 2 belgede tespit edilmiş, Kayseri'de konu ile ilgili belgeye rastlanmamıştır. Bu belgelerin içeriklerinde katran sürme hadisesinin, zina yapılan kişileri belirlemekten uzak olup iftira maksatlı yapılmış oldukları görülmüştür. Üsküdar mahkeme kayıtlarından elde edilen iki ayrı belgenin ilkinde Kaya Hatunun mahalle ahalesinin kapılarına katran sürmesi (TDV, ÜŞS no: 139 vrk: 48) hadisesi vuku bulmuştur. Diğeri Emine Hatunun, Hüseyin'in sokakta giderken kendisini takip edip kapısı önüne kadar gelip alaka etmek istemesini reddetmesi üzerine Hüseyin'in kapına katran sürerim diye tehdit etmesi hakkındadır. (TDV, ÜŞS No:148/29) Bu iki kayıt değerlendirilmeye alınacak olursa ikisinde de iftira maksatlı kapıya katran sürme hadisesinin bir tehdit unsuru olarak kullanılmış olduğu tespit edilmiştir.

Çizelge 1. Gayr-ı Ahlaki Suçların Oransal Dağılımı (Üsküdar-Kayseri).

	Üsküdar Mahkemesi	Kayseri Mahkemesi
Kadının zinaya sürüklenmesi	6	-
Zina iddisı	47	-
Kocanın karısını zina şüphesi ile dava etmesi	10	3
İşret meclisi	39	-
Yakın akraba ile uygunsuz münasebet	2	-
İftira	9	2
Kadın ve kocasının birlikte namahrem ile meclis düzenlemesi	5	-
Katl-i şeni'kasdı ile haneye tecavüz, yol basma, adam kaçıрма.	11	9
Kadının kocasını zina şüphesi ile dava etmesi	2	-
Tecavüz	1	3
Kapıya katran sürülmesi	2	-
	Toplam: 138	Toplam: 16

Çizelge 1'e bakıldığında Üsküdar ve Kayseri mahkemelerinde görülen davaların sayılarının ve içeriklerinin farklılığı göze çarpmaktadır. Özellikle belgeler, içeriği itibarı ile Üsküdar mahkemesinde Kayseri mahkemesine oranla gözle görülür hareketliliği ve olumsuzluğuyla meşhur bir tablo sergilemektedir. Söz konusu olumsuz hareketliliği sebep olarak yaşanan çevrenin sosyo-kültürel etkilerinin yansımış olabileceği ihtimali kuvvetlidir. Üsküdar mahkemesinde gayr-ı ahlaki olarak tanımlanan bu olayların daha çok işlendikleri mekân bekâr odaları olmuştur. XVI. yüzyıldan başlayıp Anadolu'yu kasıp kavuran Celali ayaklanmaları neticesinde köyden kente ve küçük kentlerden daha büyük kentlere çok yoğun göçler yapılmıştır. Bu göçler içerisinde en büyük göç merkezi İstanbul'du. Üsküdar bu merkezin İstanbul'a giriş kapısı görevini görüyordu. Göç yolu ile gelen kişiler daha çok ailelerini gerilerinde bırakmışlar ve bekâr olarak tanınmışlardır. Bu kişilerin kaldıkları yerler de çeşitli isimlerle erkek odaları, erki odaları ve bekâr odaları olarak adlandırılmıştır. Burada kalan kişiler genel olarak toplum tarafından kabul görmeyen ve suça meyilli kişiler olmuşlardır. Bu odalar zaman içerisinde nifak yuvası olmuş ve İstanbul'da çıkan isyanların da başını çekmek sureti ile devleti birçok konuda meşgul etmişlerdir. Ayrıca mahalleden uzakta bir handa kaldıkları için kural kaide dışında kalmışlar böylece her türlü suç, başta da fuhuş buralarda yoğun şekilde görülmüştür. (Yağcı, & Akkaya, 2012, s. 373)

Bekâr odalarının suçlara olan etkisini destekleyen bir diğer unsur sicillerde "işret meclisi" olarak geçen ve sayıları ikiden fazla, birbirine nâ-mahrem olan kişilerin bir araya gelerek düzenledikleri içkili meclislerdir. Kayseri'de kız kaçıрма ve zina olaylarının az olması bu tür davaların ya olmadığını ya da mahkemeye yansımadığını düşündürmektedir. (Yuvalı, 1996, s. 373) Kayseri'de bu tip olayların mahkemeye yansımamasının nedeni olarak, mahalle baskısının daha yoğun hissedildiği kırsalda işlenmesine daha az imkân ve mahal verilmesi olabilir. Üsküdar'a nazaran Kayseri'de

örf ve adetlerin etkisi ile kadınların baskılanmış olabileceği ve bu başlık altındaki davalarını mahkemede rahatça ifade edemeyecekleri de bir diğer ihtimaldir. Bununla birlikte mahkemelere ödenecek meblağlar kişileri zorlayan durumlar arasında sayılabildi. (Aksoy, 2010, s. 168) Mahkemelerin merkeze olan uzaklıkları da bu duruma katkı sunmaktadır.

2. Fuhuşla Alakalı Davalar

Toplumda detaylı şekilde cins ve cinsiyet ayrımına giden Türköne, neticede cinsiyet kültürünü, kadın ve erkek kavramını ve bunlara atfedilen değerleri, bu kavramların yüklendikleri misyonları, toplumun bu kavramlara yükledikleri anlamları, cinsler arasındaki ilişkilerin düzenlenme biçimlerini: aile tipleri, evlenme adetleri ve her iki cinsin birbirinden beklentilerinin, toplumların ortak cinsiyet kültürünü meydana getirdiğini ve çok geniş anlamlar ifade edebileceğini belirtmektedir. (Türköne, 1995, s. 14.) Üstlenilen cinsiyet rolleri, toplumun beklentilerini ifade eden tavır, davranış ve değerlerin bütünü bünyesinde barındırmaktadır. Cinsiyete yönelik toplumun ve kültürün öne sürdükleri değerler insanlar üzerinde denetleyici etkiye sahiptirler ve toplum insanlardan bu rollerini yerine getirmelerini bekler. (Ersoy, 2009, s. 215)

Terim ve kelime anlamı olarak fuhuş bir kadının öncelikli olarak para amacı ve bunun dışında çeşitli amaçlar güderek vücudunu bir erkeğin cinsi tatminine sunması olarak kabaca ifade edilmektedir. Bununla birlikte İslam toplumunda bu kelime çok daha derin ifadeler bulmuştur. Buna ilave olarak kadının kadınla ve erkeğin erkekle olan cinsi münasebetleri ve hatta Talmud'un tanımına göre hayvanlar ile girilen gayr-ı meşru münasebetler de fuhuş tanımı içerisinde yer almıştır. Bu fiili işleyen kadınlar "fahişe" olarak tanımlanmışlardır. (Tümer, 1996, s. 209) Hadislerde fuhuş kelimesinden türeyen fahiş, mütefahhiş, fahişe, fevahiş, fahhaş gibi kelimenin türevleri de kullanılmıştır. Bu kelimeler anlam itibari ile büyük günah, edepsizlik ve iffetsizlik anlamlarında kullanılmıştır. Arapça'da fuhuş "biga", fahişe "bagi" kelimeleri ile ifade edilmiştir. (Bozkurt, 1996, s. 211) Baldwin'in XVI. asrın ortasından XVIII. asrın ortasına kadar olan dönemi incelediği makalesinde Osmanlı Devleti'nde şer'i mahkemelerin bağlama ve taşlama cezası olarak tabir ettiği "recm" cezasının fahişeler için asla uygulamadığını ifade etmiştir. Hanefi hukukçuları İslam hukukunun uygulanmamış olduğunu ve fuhşun bilinen anlamından çok daha geniş bir kapsamının olduğunu ifade etmiştir. (Baldwin, 2012, s. 119-120)

Üsküdar ve Kayseri mahkemelerine ait davalar incelendiğinde her iki mahkeme kaydında fuhuş işleyen kadınlar için "fahişe" tanımlaması yapıldığı görülmüştür. Aynı zamanda yine fuhuş tarifine uygun olarak işlenen fiiller neticesinde bazı belgelerde "nâ-mahrem avratlar" olarak kayda geçmiştir. (TDV, ÜŞS No: 108 vrk: 41) Üsküdar mahkemesine ait "kendi hanesinde fahiş ile meşhure" (TDV, ÜŞS No: 133 vrk: 55) ifadesi ise bu fiili meslek haline getirmiş kadınların varlığına işaret etmektedir. Söz konusu durum ile ilgili davada, *Üsküdar'da Sultan Tepesi'nde sakin olan Mahmut Beşe bin İbrahim nikâhında olan avradı Fatıma'yı, Yusuf'un, ismi na-malum olan bir yeniçeriye pazarlık etmesini dava etmesi hakkındadır. Mahalle ahalisinden Yusuf'un ahvali sorulduğunda "iyi*

âdem değildir daima fisk üzere olduğundan maada kendi avradına ve nâ-mahrem avratlara bazı kimesneyi bâzergânlık edip evine getirip fisk üzere olup zina ettirdiğini ve Yusuf'un halinden her birinin mukırr olduklarını ifade etmişlerdir. (TDV, ÜŞS No: 148 vrk: 55) Bu belgede görüldüğü üzere evli bir kadının yaptığı fuhuş tespit edilmektedir. Ancak burada davacı olanın kadın olmaması bu olayı bir iş haline getirmiş olabileceğini düşündürmektedir. Aynı konuyu örneklendiren Üsküdar mahkemesine ait bir başka davada, Gence Mahallesinden imam ve müezzin ve daha birçok mahalle ahalisi, Tatar Mahmut bin Abdullah kayıkçıyı, zevcesi Fatıma ve kaynanası Nefise'yi dava etmişlerdir. Fatıma ve Nefise'nin "nâ-mahremden bir haberleri yoktur ve Mustafa nam cümdi mezburların evlerine gelir ve bir odada oturup muhabbet ve ihtilat üzeredirler", "ve mezburatın bu makule nâ-meşru halleri Tatar Mahmut'un dahi malumudur". Tatar Mahmut'a, evine nâ-mahrem olan Mustafa'yı getirme diye tenbih olunduğu halde tenbiye olmadığı ifade etmişler ve bu kişilerin mahalleden ihraçlarını talep etmişlerdir. Nefise Hatunun, kızı Fatıma'yı Mustafa ile bir odada koyup, üstlerini kilitleyip gitmek sureti ile bâzergânlık etmiş olduğu ifade edilmiştir. Mahalleden çık dediklerinde ise Nefise kendilerini "siz beni mahalleden çıkarırsanız ben size çok iş ederim ve mahalleyi ateşe veririm" şeklinde tehdit etmiştir. Tatar Mahmut ve Fatıma ve Nefise her biri, Mustafa nâ-mahremdir ve gelir gider diye itiraf etmişlerdir. (TDV, ÜŞS No: 122 vrk: 65) Bu belgeden anlaşıldığı gibi Tatar Mahmut ve zevcesi Fatıma ve kayınvalidesi Nefise'nin fuhuşu bir iş haline getirmiş oldukları anlaşılmaktadır.

Üsküdar mahkemesinde görülen bir başka davada Üsküdar subaşı Mustafa Bey bin İskender Hacı Hatun Mahallesinde "fahişe ve zaniler yatağı ile meşhure" olarak nitelendirilen Raziye hatunun, Servinaz, Saliha, Aişe, Fatıma hatunları emmioğulları odalarına götürmek istemesi sonucu subaşı ahz eylemiş ve durum kendilerine sual olunca hepsi farklı ifadeler vermişlerdir. (TDV, ÜŞS No:119 vrk: 98) Devam eden belgede mahalle ahalisine ahvali sorulduğunda, mahalle ahalisi Raziye isimli fahişenin "na-mahremden bir haberi olmayıp evine gece gündüz fahişeler emmioğulları ve sair evine gelip gider diye" mahalleden ihracını talep etmişlerdir. (TDV ÜŞS No: 119 vrk: 99)

Üsküdar mahkemesinde görülen farklı bir kayıta Hasan Ağa Mahallesinde Kara Fatıma olarak meşhur olan fahişe bir kadının evinde Saime binti Ömer, diğer Saime binti Abdullah ve Satı binti Abdullah ve Kerime binti Mustafa ve Fatıma binti Abdullah nam avratların Kara Fatıma nam fahişenin damadı ve diğer nâ-mahrem kimesneler ile ahz olunmaları ile ilgilidir. Bu durum kendilerine sorulduğunda özellikle erkekler Kara Fatıma'nın evine müsaferet için geldikleri ve bir sofrada yemek yedikleri şeklindeki ifadeleri ile inkâr yoluna gitmişlerdir. (TDV, ÜŞS No: 119 vrk: 131)

Söz konusu üç belgede ortak payda biri erkek eli ile diğer ikisi kadınlar marifetiyle kadınların zina ve fuhuş yapmalarına aracılık edilmesidir. Zina ve fuhuş başlıkları altında sadece kadınlar değil erkekler de mahalle ahalisi tarafından dava edilmiştir. Bu duruma bir örnek vermek gerekirse Üsküdar mahkemesindeki bir kayda göre Üsküdar ahalisinden birkaç kişi mahkemeye gelip Ali Beşe bin Abdullah'ı, Hatice adındaki hatunu üzerine, evine nâ-mahrem avrat getirmesini dava etmeleri hakkındadır. (TDV, ÜŞS No: 120 vrk: 49)

Üsküdar ve Kayseri sicillerinde fuhuş başlığı altında karşılaştırmaya tabi tutulacak olan en önemli husus bu başlık altında her iki mahkemeye yansıyan davaların

içerikleridir. Üsküdar'ın Kayseri'ye nispetle -daha önce zina başlığında da belirtildiği üzere- fuhuş başlığı altında daha hareketli bir toplum yapısına sahip olduğu söylenebilir. Özellikle kadınların hem erkek ve hem de kadın eliyle fuhşa sürüklenmeleri hadiseleri Üsküdar mahkemesine sıklıkla yansımış, bu konuyla ilgili olarak Kayseri mahkemesine yansıyan davaya rastlanmamıştır. Üsküdar mahkeme kayıtlarında kadınların hemcinslerine yaptırmaya çalıştıkları fuhuş eylemleri ile ilgili dava edilmelerine rastlanmışken Kayseri mahkemesinde genel olarak kadınların, taciz , (BOA, KŞS No: 13 vrk: 42) tecavüz, (BOA, KŞS No: 15 vrk: 87) haneye tecavüz, (BOA, KŞS No: 20 vrk: 6) şetm, (BOA, KŞS No:15 vrk 12) gibi olaylara maruz kalıp bu durumdan mustarip oldukları sonucuna ulaştırmıştır.

Üsküdar ve Kayseri mahkemelerine ait belgelerden fuhuş başlığı altında dikkati çeken diğer bir farklılık, Üsküdar mahkemesinde olayların daha çok dış mekânlarda; bağda, bahçede, bekâr odalarında, mahalle çarşılarında, deмбаğ hanede, handa, mahzende, adada, mal dükkânında, deryada kayık içerisindeki mekânlarda cereyan etmiş olduğudur. Kayseri'de Üsküdar'daki durumun aksine meskûn mahal olan evlerde gerçekleşmiş olduğu tespit edilmiştir. Tucker bu durumu devlet ve kanunların, -özel hayat ifadesi ile- kadını baskı altında tutmasının bir neticesi olarak, istismarının olay mahalli olan evlerde yapılmasının önünü açtığı şeklinde yorumlamıştır. (Tucker, 2015, s. 30)

3. Tecavüz Davaları

Sözlükte "fi'l-i şeni" olarak geçen kelime "ırza vuku bulan tasallut" anlamında kullanılmıştır. (Pakalın, 1993, s. 629) "Duhul" olarak geçen kelime, anlam bakımından "erkeğin kadın ile cinsi bakımdan birleşmesi" olarak ifade edilmiş ve kendisi ile zıfaf olunan kadına "medhûlün bihâ" (Düzdağ, 1982, 283) denmiştir. Kelimenin Arapça anlamı "hetk-i ırz" olup manası "ırza saldırma, yaralama, yırtma" demektir. (Düzdağ, 1972, s. 225) Osmanlı toplumunda zina ve fuhuş nasıl kabul görmeyip tepki ile karşılandı ise tecavüz suçu da aynı şekilde kötü karşılanmıştır. Toplum içerisinde özellikle ortak yaşam alanlarında işlenen suçlardan her bir toplum ferdi bir diğerine karşı sorumlu tutulmuş, deyim yerinde ise birbirine zimmetlenmişlerdir. Bu tanımdan olarak tecavüz suçuna karşı da toplum duyarlılığı yüksek seviyede seyretmiş ve toplum nazarında tepki ile karşılanmıştır.

Üsküdar ve Kayseri'ye ait mahkeme kayıtları incelendiğinde tecavüz davalarına ait belgelerde dikkati çeken bir husus tecavüz vakalarının yapılma yeri ve zamanları olmuştur. Tecavüz yerleri daha ıssız olan yollarda ve mekânlarda vuku bulmuştur. Zaman itibari ile söz konusu eylem toplumun hareketli olmadığı geç saatlerde gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Söz konusu durum ile ilgili olarak Üsküdar mahkemesine ait bir kayıtta, *Kerime hatununun meclise gelip Ahmet bin Mehmet'in "kuşluk zamanında" sakin olduğu evinin kapısını açık bulup içeri girmesini dava etmesi hakkındadır. Kendisinin "âdem niçin içeri girersin" diye men etmek istediğinde kendisine fahişe diye şetm etmiş olduğunu bildirmiştir. Ayrıca sağ kulağı üstüne taş vurup kendisini mecruh ettiğini bildirmiştir. Şahitler Kerime Hatunun feryadına koşup gittiklerini ve Ahmet'i Kerime'ye taş vurup kaçarken yakaladıklarını söyleyip Kerime'yi doğrulamışlardır.* (TDV, ÜŞS No: 133 vrk:

99) Kayseri mahkemesinde görülen bir davada ise *“Karye-i Cırlavuk’tan Selvi binti Mehmet bey mahkemede, Cuma bin Nazif gece evimize gelip ol “gece” bana fil-i şeni edip bekâretim izale edip , “bu husus gece olup şahidim olmamağla” , Cuma’dan dava ve nizam kalmadığını”* (BOA, KŞS No:20 vrk:31) bildirmiştir. Olayın gece olmasından dolayı kadın şahit getirememiş ve davasını ispat edememiştir. Bu durumun neticesi olarak sulh yoluna gitmiştir. Tecavüz konusunda gerek Üsküdar ve gerekse Kayseri mahkemelerine ait verilen belge örneklerinde dikkat çeken unsur işlenmeye çalışılan veya işlenmiş olan eylemlerin erken/geç vakitlerde gerçekleştirilmeye çalışılmasıdır. Üsküdar ve Kayseri mahkemelerine ait davalarda tecavüz fiilinin günün erken/geç vakitlerinde gerçekleştirilmeye çalışılması kasti bir plan üzerinedir. Özellikle Kayseri mahkemesine ait kayıta *“bu husus gece olup şahidim olmamağla”* ifadesi durumu net şekilde ortaya koymuştur.

4. Darp-Cinayet Davaları

Hanefi mezhebi darp ve cinayet suçlarının detaylı bir ayrımına gitmiştir. Söz konusu ayrım neticesinde bu suçlar beş başlık altında incelenmiştir. Bunlar, kasıt (amd), kasıt benzeri (şibh-i amd), hata, hata ile adam öldürme ve adam öldürmeye sebep olmadır. (Aydın, 2018, s.192) Bu suçlara farklı cezalar verilmiştir. Cinayet cezaları, kısas, diyet, kefaret, erş, hükümet-i adl, gurre gibi cezalar işlenen suça göre verilirdi. (Ekinici, 2012, s.357-361) Örneğin bir insanı bilerek öldüren kişiye kısas cezası uygulanırdı. Hanefi hukuku cinayetin faili meçhul olduğu durumlarda, maktulün mirasçılarına ödenecek diyeti topluma ödetiyordu. Böylece kamu huzurunu sağlama görevini topluma mal etmiş oluyordu. Diyeti almak ise maktulün mirasçılarının ve akrabalarının görevidir. (Imber, 2004. s. 50)

Üsküdar mahkemesine ait bir davada, *Hasan Efendi meclise gelip, Deroiş Mahmut bin Veli mahzarında takrir-i kelim etmiştir. Deroiş Mahmut’un zevcesi Hatice hatunun kendi mülk menziline vefat etmesinden kendisinin sorumlu tutulduğunu bildirmiştir. Hatice’nin dem ve diyeti olan 15.000 akçenin kendisine makbuz olduğunu bildirmiştir. Ancak bu durumu kabul etmemiş ve sulh bedeli olarak 5.000 akçe için bahçesini ve 3.000 akçelik bağını Deroiş Mahmut’a verdiği bildirmiştir. (TDV, ÜŞS No:126 vrk:37) Şahitler Hatice hanımın cinayetini keşif ettiklerinde “siyahi bendi direkte olan iki kat avcı bıçak ile kesilmiş olduğunu ifade etmişlerdir. Daha sonra siyah bent (bağ, yular) ile boğulmuş bulunup” sakf (çatı) alçak olup kendini salb idecek hal değildir” diye şahitler ifade vermişlerdir. Devam eden belgede şevvalin on altıncı günü gelip siyah bend ile kendini boğmuştur gelip görün diye kayıt olunmuştur. (TDV, ÜŞS No: 127 vrk: 3) Devamında mahalle ahalisinden birkaç kimse ve imam, Mahmut Efendi’nin zevcesi Hatice Hatunu bıçak ile hücum idip katl ettiğini söylemişlerdir. (TDV, ÜŞS No: 127 vrk: 3) Mahalle ahalisi bu davanın peşini bırakmamış keşif sırasında “mezkureyi cümlemiz akile ve mesture iyi hatun biliriz fail kendinden sadıra olmuştur” (TDV, ÜŞS No: 127 vrk: 3) diye ikrar etmişlerdir. Mahalle ahalisi Mahmut Efendi’nin zevcesi ile kavga edip, üzerine bıçak ile hücum edip, varıp elinden halas ettiklerini ifade etmişlerdir. Keşif sırasında Hatice’nin sağ gözü kuyruğunda tırnak yarası olduğunu (TDV, ÜŞS No: 127 vrk: 3) müşahade etmişlerdir. Hatice Hatunun kendilerine en son “zevcim beni katl” (TDV, ÜŞS No: 27 vrk: 3) eder ahrette hakkınızı helal eyleyin dediğini kayd ettirmişlerdir. (TDV, ÜŞS No: 127 vrk: 3) Osmanlı toplumunda mahallede yaşayan*

insanların birbirlerine zimmetli oldukları, mahallede işlenen her türlü suçtan, faili bulunmadığı sürece sorumlu olacakları daha önce ifade edilmişti. Aynı kural darp, cinayet başlığı içinde geçerliliğini korumuştur. Bu cinayette mahalle ahalisinin ve mahalle ileri gelenlerinin takipte kalması ve olayı kovuşturmaları dikkat çekmektedir. Özellikle Hatice hatunun ölmeden evvel “beni zevcim katl eder ahrette hakkınızı helal edin” diye ifade vermek sureti ile cinayeti aydınlatması ve mahallede geçerli olan örtülü sözleşmeye uyararak mahalle ahalisini zanda bırakmak istememesinin de bir göstergesidir.

Kayseri mahkemesine yansıyan bir kayıta; *evlad-ı Mahmut'tan olan Kamile ve Sakine binti Kasım hatunlar Dergâh-ı Ali Çavuşlarından Ebutalip Çavuş'u dava etmişlerdir. Karındaşları Abdurrahim, Hocasade Mehmet Efendi'nin emir ve oğlu Abdurrahman Çelebi ve Kuloğlu Ali ve Yusuf ve emmilerinin oğlu Süleyman ile akşam namazına doğru Seyyid Battalgazi'den gelirken Ebutalip Çavuş'un yanında bazı kimseler ile birlikte sarhoş olup atla üzerlerine geldiklerini bildirmişlerdir. Akabinde "Hocasade'nin oğlu Emir ve Abdurrahman'ı bana verin alıp odama gideyim" diye fiil-i şeni kast edip alıp gitmek istediğini söylemişlerdir. Bunun üzerine kardeşleri Abdurrahim duruma mani olmak isteyince arkasından iki yerden kılıç ile ve boğazından nice yerde mızrak ile urup katl etmiştir diye dava etmişlerdir. (BOA, KŞS No: 13 vrk: 24) Sakine hatun, kardeşi Seyyit Abdurrahim'in dem ve diyetini almak için Seyyit Abdi Bey'i vekil tayin etmiş (BOA, KŞS No: 13 vrk: 21) olduğu tespit edilmiştir. Bu iki belge değerlendirilmeye alındığında Üsküdar mahkemesine ait kayıta Hasan Efendi'nin cinayetin kendi mahallinde işlenmiş olmasından dolayı dem ve diyeti kabul etmediğini ve durumdan davacı olduğunu görmekteyiz. Kayseri mahkemesine ait davada ise Abdurrahim'in kız kardeşlerinin Abdurrahim'in dem ve diyetini talep ettikleri görülmektedir. Her iki belgede de cinayet aydınlatılmaya çalışılmış ve dem ve diyet meselesi gündeme getirilmiştir.*

Osmanlı toplumunda cinayetler sadece kişilerin bir diğerini katletmesi şeklinde olmayıp çok çeşitli şekillerde gerçekleştirilmiştir. Her cinayet kasten gerçekleşmemiş kasıt içermeden (hataen) işlenen cinayetler de söz konusu olmuştur. Bu duruma istemsiz şekilde insanın sebep olabileceği gibi bindiği atın kendisini çiğneyerek öldürmesi, elinden düşen bir odunun ya da sırtından dökülen bir yükün kendisini öldürmesi gibi talihsizlikler de hata benzeri suçlar başlığı altında değerlendirilmiştir. (Ekinci, 2012, s. 357) Üsküdar mahkemesinde görülen bir davada *Kuzguncuk karyesinde Dimitri ve Kosta isimli zimmiler mahkemeye gelerek Petro veled Dimitri'nin yatağında yatarken evinin penceresinden içeri tarik-i ammdan (yol) düşen taştan dolayı beyni çıkıp sol kulağından ve ağzından kan gelip helak olmuştur deyip olayın keşif edilmesi talep edilmiştir. Keşif sonucunda olayın bu şekilde gerçekleşmiş olduğu doğrulandığı için zimminin zevcesi Marule Hatun mahalle ahalisinden dem ve diyet davası olmadığını söylemiştir. (TDV, ÜŞS No: 118 vrk: 28)*

Hem Üsküdar mahkemesinde ve hem de Kayseri mahkemesinde görülen davalarda kadınların mahkemeye özellikle cinayet davalarında sıklıkla geldiklerini ve cinayetten kocalarını ve oğullarını dahi dava ettikleri gözlemlenmektedir. Söz konusu durum ile ilgili olarak Üsküdar mahkemesine yansıyan bir davada *Mahalle-i el-Hac Murad Bey mahallesinde sakine Hatice binti Abdullah Hatun mahkemeye gelmiş ve zevci*

Mehmet Çelebi bin Ahmet'ten davacı olmuştur. Oğlu Süleyman'ı zevci Mehmet'in darp ettiğini ve bundan dolayı oğlunun vefat ettiğini bildirmiştir. Ayrıca yüz sikke-i hasenesin alıp harç etmesi konusunda da davacı olmuştur. (TDV, ÜŞS No: 136 vrk: 45) Bununla ilgili olarak Kayseri mahkemesine yansıyan bir kayıta Zahire binti Ferhat adlı zimmiye mahkemeye gelmiş ve oğlu Boğos'un, zevci Karagöz ile evleri içinde şarap içerken kavga edip, Boğos'un, Karagöz'ü sol omzundan ve sağ dirseğinden ve sağ dizinden bıçak ile yaraladığını ve bu sebepten zevcinin on sekiz gündür yatmakta olduğunu ve sonunda o cerahatten mürt olduğunu bildirmiştir. Olay mahallinde zevci Karagöz ve oğlu Boğos'tan başka kimsenin olmadığını belirtmiş ve mahalleden dava ve nizam olmadığını ifade etmiştir. (BOA, KŞS No: 15 vrk: 74)

Cinayet davalarında kadınların davacı olduğu gibi, kadınların dava edildiği belgeler de mevcuttur. Üsküdar mahkemesine yansıyan bir davada Mahalle-i Cedide'de Murad Bey Mahallesinden Mustafa bin Hamza zevcesi Asiye Hatunu dava etmiş kendisini darp edip burnunu kanattığını ve yüzünü tırnak ile yırtıp mecruh eylediğini ve kedisine kâfirsin diye şetm ettiğini söylemiş ve şahitler ile davasını ispat etmiştir. (TDV, ÜŞS No: 139 vrk: 47) Kadınların birbirlerini darp etmelerine dair davalar da söz konusu olmuştur. Üsküdar mahkemesine ait bir kayıta, karye-i Umurcalu'da Cemile Hatun, Hatice ve Asiye hatunların arka bahçeden gelip kendisini darp etmelerini dava etmiştir. (TDV, ÜŞS No: 135 vrk: 63) Kayseri mahkemesine ait bir belgede Mihri binti Hızır, Cemile binti Şaban Hatunun kendisini yumruk ile darp etmesini dava etmiştir. Darp ettim dediği kayıt olunmuştur. (BOA, KŞS No: 13 vrk: 10)

Câriye cinayetleri ile ilgili olarak sadece bir belge tespit edilmiştir. Bu durumla ilgili Üsküdar mahkemesinde görülen bir dava da, Üsküdar'da Heybeli karyesinde Pendelyo adlı zimminin Urke adlı câriyesini deryaya bırakmış olduğuna dair şikâyet etmeleri hakkındadır. Pendelyo, câriyesinin kendi kendini deryaya bıraktığını söylemiştir. (TDV, ÜŞS No: 132 vrk: 38) Söz konusu durum ile ilgili Kayseri mahkemesine yansıyan dava yoktur.

Üsküdar sicillerine ait mahkeme kayıtlarından 37 tanesi işlenen cinayetlerle ilgili davalardan oluşmaktadır. 25 tanesi darp davalarına ait kayıtlardır. Kayseri mahkemesine ait 17 kayıt işlenen cinayetlerle ilgili olup 13 kayıt darp davaları ile alakalı olarak mahkemeye yansımıştır. Cinayet ile ilgili belgelerin sonucunda dem ve diyet talep olduğu birkaç belgede de sulh yoluna gidildiği tespit edilmiştir. Ancak kısas ya da sürgün ile sonuçlanan dava olmamıştır.

5. İftira Davaları

İftira sözlük anlamı ile asılsız isnatta bulunmak, yalan söylemek, uydurmak anlamlarına gelir. Terim anlamı olarak suçsuz bir kimseye asılsız şekilde istenmeyen söz, davranış ya da nitelik yüklemek anlamlarına gelir. (Çağrı, 2000, s. 522) Kazf iffetli kişiye zina ithamında bulunmak demektir. (Aktan, 2002, s. 148) İslam'da iftira haram edilmiş, olması muhtemel olan asılsız haberlere itibar etmek yasaklanmıştır. (Çağrı, 2000, s. 522) İncelenen Üsküdar ve Kayseri mahkemesine ait kayıtlarda iftira kayıtlarına az da olsa rastlanmıştır.

Çizelge 2. Üsküdar Mahkemesi İftira Kayıt Örnekleri

Defter no:	Davacı	Davalı	Dava	Sonuç
Def no: 108, vrk37.	Zevcesi Raziye Hatun ibn İbrahim'in.	Solak Ali Bey bin Mahmut	Evine geldiğinde uzağında şürb-ü hamr edip şarhoş zan edersin ağzı istişmam olunsun demiştir.	Kemal Ali bin Mustafa ve Bali Bey olayı tahrir edip "ağzında rayiha-i hamr mevcut değildir ve mevcude de sarhoşluk alameti dahi üzerinde yoktur" diye ifade vermişlerdir.
Def no: 108, vrk 46.	Fatma Hatun kızı Cemile Hatun.		"Fahiş ile mukırlardır bazı nâ-mahrem kimseler ile basıldılar"	Durum mahalle ahalisinden sual olduğunda biz hazır değildik bu hususdan haberimiz yoktur. Biz mezburları kendi hallerinde akit üzere biliriz" diye ifade vermişlerdir.
Def no: 117, vrk 31.	Raziye Hatun ibn Abdullah	Ahmet Bin Veli	Ahmet'in kendisine şehvet eylemiş nâ-mahrem ile basılmış diye şetm eyledi" diye dava etmiştir.	Ahmet ikrar etmiş ve Raziye Hatun'a vech-i meşruh üzere şetm eyledim demiştir.
Def no: 119, vrk 46.hovace	Bazı kimesneler	Zevcesi Kamile binti Abdullah Hatuna "nâ-mahremden çekincesi yoktur" diye isnad etmelerini dava ediyor.	Samandere ahalisinden sual edilmiş "Kamile Hatun iyi hatundur elan fasık sadır olmamıştır" diye haber vermişlerdir.
Def no: 125, vrk 36-37.	Mahmut Bin Şaban	Bayram	Ahmet bin Şaban mezbur Bayram'ın zevcesi Fatma Binti Kaya Hatun hakkında "kapusuna nâ-mahrem kimseler gelir gider söyleşir" diye konuşmasını dava etmiştir.	Mahalle ahali Fatma Hatun hakkında Fatma'nın kapısına nâ-mahrem kimseler gelip gidip söyleşirken görmedik lakin kendi halinde değildir" diye ifade vermişlerdir.
Def no: 133, vrk 99.	Kerime Hatun	Ahmet Bin Mahmut	Kuşluk zamanında sakin olduğum evin kapısına gelip kapıyı açık bulup içeri girmek murat ettiğinde biz âdem niçin içeri girersin diye men etmek istediğimizde bize şetm eyledi" diye dava etmiştir.	Mahalle ahali "Kerime'nin feryadına varmıştık mezbur Ahmet merkumeye taş urup kaçarken ahz eyledik" demişlerdir.
Def no: 135, vrk 3	Şehraza Hatun	Subaşı Abdünnebi	kapısı delinmiştir.	Mahalle ahali mezbur hatunun istikametine kefil olmuşlardır.
Def no: 135, vrk 57A	Zevcesi Saime Hatun	Süleyman Bin Abdullah	Süleyman Bey zevcesi hakkında şüphe duymuş ve "keyfiyet-i ahvali sual olunsun" diye talepte	Mahalle ahali mezbure Saima Hatun mesturedir cümlemiz dahi kefil oluruz" demişlerdir.

			bulunmuştur.	
Def no:135, vrk 78	Mahmut Halife	Beyazıt bin Muttalip	Zeyni Hatuna katl-i şeni'kasd eder" diye dava etmiştir.	Mahalle ahali tertib-i itmınanına kefil olduklarını bildirmişlerdir.
				Toplam: 9

Çizelge 3. Kayseri Mahkemesi İftira Kayıt Örnekleri

Defter no:	Davacı	Davalı	Dava	Sonuç
Def no: 17, vrk17, bel. 172	Ali Bin Hüseyin	Zevcesi Cemile hatunu	Kendisine nâ-mahrem olan el-Hac Şaban ile gördüm deyip şikâyet etmiştir	Bazı muslihun ve mahalle-i mezbure imamı da "mezbure hatun doğru ve müstakimedir bu ana gelince nesnesin görmedik" diye ifade vermişlerdir
Def no:14, vrk 109, bel. 1799.	Altun nam hatun	Yusuf nam yeniçerinin	Asitaneye varıp bana katl-i şeni' etti diye dava etmiştir.	Yusuf nam yeniçeri ahvalinin mahalle ahalisinden soruşturulmasını istemiştir. Mahalle ahali ise mezbur Yusuf kendi halindedir haşa katl-i şeni' etmekle maruf değildir hâl-i hayatında iyi kimesnedir iftiradır" şeklinde cevap vermişlerdir.
				Toplam: 2

Üsküdar ve Kayseri mahkemelerine ait tablolar incelendiğinde, bu olayların karı koca arasında vuku bulduğu gibi bunun dışında erkeklerin kadınlara, kadınların erkeklere iftira attıkları görülmektedir. İftira atılan kişiler eğer suçsuzlarsa suçsuzlukları mahalle ahalsinin şahitlikleri neticesinde ispatlanmıştır. Gayr-ı ahlaki davalarda kadınların Üsküdar ve Kayseri mahkemelerinde rahatlıkla şikâyet haklarını kullandıkları tespit edilmiştir. Özellikle Kayseri konusunda çalışan Ronald C. Jennings Müslüman kadınların da Müslüman erkekler gibi mahkemeyi kullandıklarını ve kamuya açık şekilde davalarını yapabildiklerini söylemiştir. (Jennings, 1975, s.61) Mahkemeye gitme konusunda yasal hiçbir hazırlığa ihtiyaç duyulmadığı için kadın ve hatta çocukların dahi yalnız başlarına mahkemeye gidebildiklerini ifade etmiştir. (Jennings, 1975, s.172)

6. Hırsızlık Davaları

İslam hukukçuları, başkasına ait bir malı (koruma altındaki), mülk edinme maksatlı gizlice almayı hırsızlık olarak tanımlamışlardır. Bir malın çalıntı olarak değerlendirilebilmesi için bazı özellikleri taşıması gerekmektedir. Bunlar çalınan malın

belirli maddi değerinin olması, başkasına ait olması, habersizce alınmış olması, bir kimsenin korumasında iken alınmış olması gibi unsurlardır. (Aydın, 2018, s. 180)

Üsküdar ve Kayseri sicillerinde hırsızlık suçu Arapça 'da "sirkat" kelimesi ile ifade edilmiştir. Bu suçu işleyenlerin cezası suçlunun sağ eli, bileğinden kesilmek sureti ile verilirdi. İkinci defa aynı işe kalkışanın cezası sol ayağı bileğinden kesilerek verilirdi. Aynı işe üçüncü kez teşebbüs edenin bir yeri kesilmez ve tövbe edinceye kadar hapis cezası verilirdi. Ancak bu cezalar uygulanmazdan evvel malın tazmini yoluna gidilirdi. Eğer hırsız malı satmamışsa kendisinden malın iadesi talep edilirdi. İslam hukuku mülkiyet hakkını çok önemsemiştir. Hırsızlık mülk ile alakalı olduğu için, hırsızlık yapan kişi, malı çalınan kişi ile helalleşmediği sürece günahı affedilmiş sayılmazdı. Bundan dolayı hırsızlık eyleminin ağır cezalar içermesi bu istenmeyen durumun önüne geçmek içindir. (Ekinci, 2012, s.350) Zina ve hırsızlık başlıklarında özellikle cezaların uygulanmadığı görülmüştür. Çünkü İslam hukuku, kendisine ve beşeri ilimlere ters düşmemek şartı ile kuralları uygulama imkânı sunardı. Bu cümleden olarak denilebilir ki; çoğu durumda İslam hukuku kural koymamış, bunun aksine boşluk koymuştur. Koyduğu boşluğu tamamlama yetkisi devlet ileri gelenlerine bırakılmıştır. (Ekinci, 2010, s.7) Devlet ileri gelenleri tarafından söz konusu boşluk kanunnameler ve fetvalar yolu ile doldurulmaya çalışılmıştır. Gerek kanunnamelerde ve gerekse fetvalarda hırsızlık suçu ile ilgili cezaların ağır olduğu görülmektedir. İslam hukukçuları hırsızlık suçunu değerlendirirken cemiyet aleyhine işlenen suçlar başlığı altında değerlendirmeye tabi tutmuşlardır. Bu yüzden konunun takipçisi mahalle ahalisi olmalı ve hırsızlık suçunu kovuşturmaları gerekmektedir. Hırsızlık davası ile ilgili Üsküdar mahkemesine yansıyan bir kayıta, *karye-i Hasköy sakinelerinden, Ergiri binti Yorgi adlı zimmiye, Sakarina binti İstimat isimli zimmiyeyi dava etmiştir. Davasında evi içinde kendisine bir kadeh tut şarabı deyip içki içirdiğini bildirmiştir ve bu içkinin etkisiyle, "bazı zaman aklım başıma gelip bazı zaman yine aklım başımdan gidip", "cebimden nikâhlarım bulmayıp evim içinde buldum", şeklinde ifade vermiştir. İlaveten sandığını açıp birçok kıymetli ziynet eşyasını çalmasından dolayı davacı olmuştur.* (TDV, ÜŞS No: 124 vrk: 79) Aynı konu ile alakalı olarak Kayseri mahkemesinde görülen bir davada, *Hasanlu mahallesinde Cuma bin Ahmet'in meclise gelip serika olan bazı eşyasını ve bir altınını Fatma Hatunun yedinde bulmuş olmasından dolayı davacı olmuştur. İmam Ahmet bin İsa'nın ve mahalle ahalisinden bazı kimselerin "Müslümanların evlerinden esbap çalmaktan hali değildir" diye aleyhinde karar vermeleri Fatma Hatunun bunu bir iş ve adet haline getirdiğini göstermektedir.* (BOA, KŞS no: 17 vrk: 4) Her iki belgede de hırsızlık yapan kişilerin, bu eylemleri neticesinde ne ceza aldıkları bilinmemektedir.

Hırsızlık davalarında kadınlar aktif rol oynamış Üsküdar ve Kayseri mahkemelerine ait incelenen davaların çoğunda kadınların hırsızlık yaptığı ve yine kadınların birbirini ve karşı cinsi, kız kardeşlerini, hırsızlık suçundan dolayı şikâyet ettikleri gözlemlenmiştir. Bu cümleden olarak Üsküdar ve Kayseri mahkemesine ait siciller değerlendirildiğinde, kadınların hemcinsleri aralarındaki hırsızlık olaylarının Üsküdar mahkemesine 13, kadınların erkekleri davası 15 kayıt, Kayseri mahkemesinde kadınların hemcinslerini davası 1, kadınların erkekleri davası 5 kayıt olarak yansımıştır. Üsküdar mahkemesine yansıyan davalarda kadınların daha çok kıymetli

eşyalar olarak nitelendirilebilecek altın gümüş, akçe miktarlı takılarının ve bazı emtia ve esbaplarının çalındığı tespit edilmiştir. Kayseri mahkemesine ait buraya yansıyan bir adet belge kaydından genel bir değerlendirmeye varmak mümkün değildir. Ancak Kayseri mahkemesine ait kayıtlar incelendiğinde genel olarak serika edilen eşyaların ev eşyası ve Üsküdar'a nazaran daha az olarak ziynet eşyası çalınmış olduğu tespit edilmiştir. Üsküdar'da kadınların kadınları davaları ve erkeklerin kadınları davalarının toplamı 18'dir. Kayseri mahkemesinde bu durum 4 olarak tespit edilmiştir. Bu durumda Üsküdar'da kadınların hem hemcinsleri ve hem de erkekler tarafından dava edilmeleri 18 belge ile Üsküdar mahkemesinde erkeklerden daha çok davaya konu olduklarını göstermiştir. Fakat Kayseri mahkemesinde kadınların hemcinsleri ve erkekler tarafından hırsızlıktan dava edilmeleri toplamı 4 belgedir. Buna karşın kadınların erkekleri dava ettikleri belge sayısı 5 olarak yansımıştır. Yani Kayseri'de Üsküdar'dakinin aksine erkeklerden daha fazla hırsızlık suçundan dava edildikleri çıkarımı doğru değildir. Ancak her iki mahkeme kayıtları toplamda görüldüğü üzere çok fazla fark arz etmemektedir. Üsküdar'da kadınlar 18 belge ile dava edilirken erkekler 15 belge ile dava edilmişlerdir. Kayseri'de ise kadınlar 4 belge ile dava edilmişlerken erkekler 5 belge ile dava edilmişlerdir. Üsküdar mahkemesinde erkeklerin kadınları dava etmeleri 6 belge, Kayseri mahkemesinde ise bu durum 3 belge olarak tespit edilmiştir. Üsküdar mahkemesine yansıyan davalarda hırsızlık suçunu işleyen kişiler için "haramzade" tanımlaması yapıldığı görülmüştür. Kayseri mahkeme kayıtlarından bu tabirin kullanıldığı bir belge tespit edilmemiştir. Üsküdar mahallesinde *Evlıya Hoca Mahallesinden Aişe Hatun şikâyetinde, evine haramzade girip Kamile isimli câriyesini rencide ettiklerini ve bazı esbabının zayi olduğunu bildirmiştir. Neticede söz konusu esbabın Rüstem Paşa Odalarında sakin Mahmut bin Abdullah'ın evinde bulmuş, kendisine sorulduğunda, "Kaolak demekle maruf bir kimsenin emanet etmiş olduğunu" söylemiştir. Ancak mahalle ahalisi Aişe'nin mülkünden zayi olduğunu ifade etmişler ve Aişe davasında haklı çıkmıştır.* (TDV, ÜŞS No: 112 vrk: 5A) Üsküdar mahkemesine ait bir başka davada *Kasım Bey bin Abdullah evine haramzade girdiğini ve evinden "gece vakti", bir aktavşan kürklü yeşil kutnu kürdiye (uzun kadın hırkası) ve bazı esbabın çalınmış olmasını dava etmiştir. Kaybolan esbabını Fatma binti Hamza'nın yedinde bulmuş olmasından dolayı ondan davacı olmuştur.* (TDV, ÜŞS No: 112 vrk: 18) Üsküdar ve Kayseri mahkeme kayıtlarında Aişe Hatunun davasında olduğu gibi "gece vakti", "gece ile ben evimde yokken" (TDV, ÜŞS No: 107 vrk: 7) ifadelerinin kullanılmış olduğu görülmüştür. Böylece bu suçu işleyenler, gecenin karanlığından ve تنها vakit olmasından faydalanarak kendilerini daha rahat gizlemişlerdir. Bununla birlikte eşyalarını çaldıkları kişilerin şahit getirmelerinin ve kendilerini dava etmelerinin önüne geçmek için bu zaman dilimlerini kasıtlı olarak seçtiklerini düşündürmektedir.

Câriyelerin ve hizmetkâr olarak nitelendirilen kadın çalışanların Kayseri mahkemelerinde hırsızlık suçuna karıştıkları tespit edilmiştir. Bu cümleden olarak Kayseri mahkemesine ait bir kayıтта *Sisliyan Mahallesinde Türkan binti İskender adlı zimmiye, hizmetinde olan Aişe Hatunun bir miktar altın... serika edip Mahmut'un yedinde bulduğunu bildirmiş ve dava etmiştir.* (BOA, KŞS No: 11 vrk: 10) Mahmut'a sorulduğunda ise *Aişe Hatundan 40 akçeye almış olduğunu söylemiştir.* Bu belgede hizmetkâr olan kişinin Aişe Hatun olmasına karşın çalınan eşyanın Mahmut'un yedinde bulunmuş olması

Aişe ile Mahmut'un bu işi birlikte planladıklarını düşündürmektedir. Ayrıca bu belgeden olarak her zaman hırsızın dışardan gelmediği bazı zamanlarda evin içerisinde bulunan kişilerin de bu işi yaptıklarını göstermiştir. Ayrıca Türkan Hatunun hizmetkârı olması ve çalınan emtianın altın olması onun varlıklı bir kadın olduğuna da işaret etmektedir. Hırsızlık konusunda Kayseri mahkemesine yansıyan bir başka davada, *dergâh-ı âli sipahilerinden Şaban Bey meclise gelip, Emine Hatunun evine iki câriye salıp yoldaşının boynundaki ve kulağındaki ziynet eşyalarını ve leğen, kazgan, demir testi aldıklarını söylemiştir. Mahallelinin ellerinden almaya çalıştığı sırada, oğlu Ali'nin tandıra düşüp ayaklarının yandığını söylemiş ve davacı olmuştur. Kendisi durumu inkâr etmesine rağmen mahalle ahalisinden bazı kimseler bir siyah ve bir sarışın iki câriyenin söz konusu eşyaları çalmış olduklarını söylemişler ve durumu doğrulayıp mahkemeye kayıt ettirmişlerdir.* (BOA, KŞS No: 13 vrk: 21) Burada söz konusu iki câriyenin Emine Hatunun mu oldukları yoksa bu câriyeler ile işbirliği yapıp anlaşmalı şekilde mi bu işi yürütüyor oldukları muallaktır. Ayrıca yaptıkları hırsızlığı da halktan birinin evinden ziyade asker olan birinin evinden yapmaları, bu işi profesyonelce ve iş haline getirerek yapıyor olduklarını göstermektedir.

SONUÇ

17.yüzyılın ilk çeyreğinde Osmanlı toplumunda işlenen gayr-ı ahlaki suçlar olarak adlandırılan kötü davranışların, devletin kurduğu ve tavandan tabana yaymış olduğu sistem sayesinde hem devlet eli ile ve hem de Müslüman ve gayrimüslimler eli ile denetlendiği görülmektedir. Devlet bu konuda kişileri ve mahalleleri bir diğerine zimmetleme usulü ile yerel bir mahkeme kurmuş oluyordu. Kişiler bu mahkemenin bilinen fakat yazılı olmayan kurallarına uymak ve bu kurallara göre yaşamak durumunda idiler. Aksi halde doğacak tüm maddi ve manevi sorumluluk kendi üzerlerine kalıyordu. Mahalle ahali yerel bir mahkemenin üyeleri gibi mahallelerinde olan davaları kovuşturmak ve deyim yerinde ise mahallede olup biten her şeyden haberdar olmak zorunda idiler. Bir nevi mahrem alanlar korunup nâ-mahrem olaylar kovuşturulurken diğer yandan mahrem kavramı ihlal edilmiş oluyordu. Söz konusu durum Üsküdar ve Kayseri mahallerinin ikisinin ortak paydası olup her iki yerleşim yerinde suçların işlenmesinin önünü almada önemli ölçüde etkili idi.

Üsküdar ve Kayseri mahkeme kayıtları esas alınarak hazırlanan zina, fuhuş, tecavüz, darp, cinayet, hırsızlık başlıkları ile ilgili davalarda yerel mahkeme olan mahallenin işlevselliği ve aynı zaman diliminde farklı mekânların karşılaştırılması ile kültürel farkın mahkemeye yansıyan etkileri tespit edilmeye çalışılmıştır. 17. yüzyılın ilk çeyreğinde Üsküdar payitahta yakın merkezi bir konumda yer alırken Kayseri merkezden uzak muhafazakâr toplum yapısı ile dikkat çekmektedir. Bu özelliklerinden dolayı Üsküdar'ın demografik yapısının çeşitliliği, bekâr odalarının varlığı ve burada kalanların düzenledikleri işret meclisleri gayr-ı ahlaki davaların işlenmesinde ve artmasında olumsuz bir tablo sergilemiştir. Üsküdar'ın ifade edilen bu özelliklerinin bir neticesi olarak, zina ve fuhuş davalarında kadınların da işin içinde oldukları ve bu işlere ön ayak oldukları tespit edilmiştir. Ancak Kayseri mahkeme kayıtlarında kadınların zina, fuhuş davalarına ön ayak oldukları şeklinde davalara

rastlanmamıştır. Kayseri'nin Üsküdar'a oranla gayri ahlaki davalarda mahkemeye yansıyan kayıtların daha az olduğu tespit edilmiştir. Her iki yerleşim yerinin gayri ahlaki davaların işlenmesini engelleme noktasındaki ortak paydası mahalle kültürünün ve mahalle kurallarının iki toplum üzerinde de etkili olduğudur. Bir diğer sebep insanların mahkemeye ulaşmasının önündeki engellerdir. Merkezi yerlerde mahkemeye erişim çok daha kolay ve masrafsızdır. Fakat kırsalda ve merkezi olmayan yerlerde mahkemeye olan uzaklık, davaların mahkemeye taşınması veya taşınmaması daha doğrusu taşınabilmesi/taşınamaması noktasında etkili olmuştur denilebilir. Uzaklık dışında da pek çok engelin mahkemeye gidilme noktasında sorun teşkil ettiği bilinmektedir. Maddi yetersizlikler, kültürel etkenler, mahallede oluşturulan bilirkişi meclisleri sayesinde davalara bulunan çözümler sonucunda merkezde kırsala oranla daha az davanın mahkeme kayıtlarına yansımadaki etkenlerdir denilebilir. İki yerleşim yeri arasındaki bu farklılıklara rağmen kadınların istedikleri zaman mahkemeyi kullandıkları ve davalarını istedikleri şekilde ifade ettikleri görülmektedir.

EKTENDENT ABSTRACT

In the first quarter of the 17th century, it is seen that the bad behaviors, called immoral crimes, committed in the Ottoman society, were controlled both by the state and by the Muslims and non-Muslims, thanks to the system established and spread by the state. In this regard, the state established a local court by embezzling individuals and neighborhoods against one another. People had to obey the known but unwritten rules of this court and live according to these rules. Otherwise, all the material and moral responsibility that would arise would fall on them. Neighborhood residents, like members of a local court, had to prosecute cases in their neighborhood and, so to speak, be aware of everything that was going on in the neighborhood. In a way, while private areas were protected and non-private events were prosecuted, on the other hand, the concept of privacy was being violated. The situation in question was the common denominator of both Üsküdar and Kayseri districts and was significantly effective in preventing crimes from being committed in both settlements.

The functionality of the neighborhood, which is the local court, in cases related to adultery, prostitution, rape, assault, murder and theft, prepared on the basis of Üsküdar and Kayseri court records, and the effects of cultural difference on the court were tried to be determined by comparing different venues in the same time period. In the first quarter of the 17th century, while Üsküdar was located in a central location close to the capital, Kayseri draws attention with its conservative social structure far from the center. Due to these features, the diversity of Üsküdar's demographic structure, the existence of single rooms and the business councils organized by the residents here showed a negative picture in the processing and increase of unethical cases. As a result of these features of Üsküdar, it has been determined that women were also involved in adultery and prostitution cases and they took the lead in these works. However, in the court records of Kayseri, no cases were found that women initiated cases of adultery and prostitution. It has been determined that Kayseri had fewer court records in immoral cases compared to Üsküdar. The common denominator

of both settlements in preventing the processing of unethical lawsuits is that the neighborhood culture and neighborhood rules are effective on both communities. Another reason is the barriers that prevented people from reaching the court. Access to court in central places was much easier and inexpensive. However, it can be said that the distance to the court in rural and decentralized places were influential in the fact that the cases could or could not be brought to the court, or rather they could/could not be moved. It is known that many obstacles other than distance pose a problem at the point of going to court. It can be said that financial inadequacies, cultural factors, and solutions to the cases, thanks to the expert councils established in the neighborhood, were the factors in the reflection of fewer cases in the court records in the center compared to the rural areas. Despite these differences between the two settlements, it is seen that women used the court whenever they wanted and expressed their cases as they wished.

KAYNAKÇA**Birincil Kaynaklar:**

- TDV, ÜŞS no: 119, H. 1019-1020 (M. 1610-1611-1611-1612) 7.
 TDV, ÜŞS no: 122, H. 1021-1022 (M. 1612-1613/1613-1614) 29.
 TDV, ÜŞS no: 139, H. 1020-1021 (M. 1611-1612/1612-1613) 48.
 TDV, ÜŞS no: 148, H. 1024-1025 (M. 1615-1616/1616-1617) 29.
 TDV, ÜŞS no: 108, H. 1012 (M. 1603-1604) 41.
 TDV, ÜŞS no: 133, H. 1026-1027 (M. 1617-1618) 55.
 TDV, ÜŞS no: 148, H.1024-1025 (M. 1615-1616/1616-1617) 55.
 TDV, ÜŞS no:122, H. 1021-1022 (M. 1612-1613/1613-1614) 65.
 TDV, ÜŞS no: 119, H. 1019-1020 (M.1610-1611/1611-1612) 98.
 TDV, ÜŞS no: 119, H. 1019-1020 (M. 1610-1611/1611-1612) 99.
 TDV, ÜŞS no: 119, H. 1019-1020 (M. 1610-1611/1611-1612) 131.
 TDV, ÜŞS no: 120, H.1019-1020 (M. 1610-1611/1611-1612) 49.
 TDV, ÜŞS no: 133, H. 1026-1027 (M. 1617-1618) 99.
 TDV, ÜŞS no:126, H.1024 (M.1615-1616) 37.
 TDV, ÜŞS no: 127, H. 1024 (M. 1615-1616) 3.
 TDV, ÜŞS no: 118, H. 1013-1019 (M. 1604-1606/1610-1611) 28.
 TDV, ÜŞS no: 136, H. 1027-1028-1029 (M. 1617-1618/1618-1619/1619-1620) 45.
 TDV, ÜŞS no:139, H. 1020-10121(M. 1610-1611/1612-1613) 47.
 TDV, ÜŞS no: 135, H. 1022-1024-1029 (M. 1613-1614) 63.
 TDV, ÜŞS no: 132, H.1024-1025-1027 (M. 1615-1616/1616-1617/1617-1618) 38.
 TDV, ÜŞS no: 124, H. 1022-1023 (M. 1613-1614/1614-1615) 79.
 TDV, ÜŞS no: 112, H. 1013-1014(M. 1604-1605/1605-1606) 5A.
 TDV, ÜŞS no: 112, H. 1013-1014 (M. 1604-1605/1605-1606) 18.
 TDV, ÜŞS no: 107, H. 1011-1012 (M. 1602-1603/1603-1604) 7.
 BOA, KŞS no: 25, H. 1034 (M.1624-1625) 34/328.
 BOA, KŞS no: 16, H. 1022 (M. 1613-1614) 8.
 BOA, KŞS no:23, H. 1033 (M. 1623-1624) 13/198.
 BOA, KŞS no: 13, H.1028 (M. 1618-1619) 42/305.
 BOA, KŞS no:15, H. 1020 (M. 1611-1612) 87/716.
 BOA, KŞS no: 20, H. 1028 (M. 1618-1619) 6/47.
 BOA, KŞS no: 15, H. 1020 (M. 1611-1612) 12/3.
 BOA, KŞS no: 20, H. 1028 (M. 1618-1619) 31/189.
 BOA, KŞS no: 13, H. 1019 (M. 1610-1611) 24/318.
 BOA, KŞS no: 13, H. 1019 (M. 1610-1611) 21/296.
 BOA, KŞS no: 15, H. 1020 (M. 1611-1612) 74/748.
 BOA, KŞS no:13, H. 1019 (M. 1610-1611) 10/115.
 BOA, KŞS no: 17, H. 1023 (M. 1614-1615) 4/24.
 BOA, KŞS no: 11, H. 1015 (M. 1606-1607) 10/86.
 BOA, KŞS no: 13, H. 1019 (M. 1610-1611) 21/300.

Tetkik Eserler:

- Alkan, M. (2007). Osmanlı devrinde kültürel etkileşim açısından vakıf kurumları: Vakıf toplumu. *I. Uluslararası Türk Dünyası Kültür Kurultayı Bildiri Kitabı*. İzmir, s. 87-99.
 Alver, K. (2010). Mahalle: mekân ve hayatın esrarlı birlikteliği. *İdeal Kent*, 2, 119-121.
 Alver, K. (2017). Mahalle: birlikte yaşamının sosyolojisi. *Düşünen Şehir*, 1, 54-59.

- Aydın, M. A. (2018). *Türk hukuk tarihi* (15. bs). İstanbul: Beta Yay.
- Acar, İ. (2002). Osmanlılarda zina suçu ve cezası. *Türkler* (C. X, 83-90). Ankara: Yeni Türkiye Yay.
- Aksoy, N. D. (2010). Osmanlı devletinde kadınların şer'i mahkemeleri kullanması (kayseri örneği). *Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü*, 186, 165-176.
- Aktan, H. (2002). Kazf. *DİA*, (C. XXV, s.148-149) Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yay.
- Baldwin, J. E. (2012). Prostitution, Islamic law and Ottoman societies. (*JESHO*) *Journal of the Economic and Social History of the Orient*, 3, 117-152.
- Gerber, H. (1980) Social and economic position of women in an Ottoman city, Bursa, 1600-1700. *International Journal of Middle East Studies*, Vol. 12, 231-244.
- Bergen, L. (2010). Medeniyetin cüzü: "mahalle". *İdeal kent*, 2, 150-151.
- Bozkurt, N. (1996). Fuhuş. *DİA*, (C. 13, s.211-214). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay.
- Certeau, M. De.& Giard, L. & Mayol, P., (2009). *Gündelik hayatın keşfi II*. Ankara: Dost Kitabevi.
- Cin, H. & Akyılmaz, G. (2017). *Türk hukuk tarihi*. (9. bs.). Konya: Sayram Yay.
- Çağrı, M. (2000). İftira. *DİA*, (C. XXI, s. 522-523). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay.
- Çetin, C. (2014). Osmanlı toplumunda mahalleden ihraç kararları ve tatbiki: Konya örneği (1645-1750). *History Studies*, 6/6, 43-70.
- Çetin, C. (2014). Anadolu'da kapıya katran sürme vak'aları: Konya şer'iyye sicilleri ışığında hukuki, kültürel ve toplumsal boyutları (1645-1750). *Turkish Studies*, 9/1, 133-156.
- Duben, A. & C, Behar. (2014). *İstanbul haneleri (evlilik, aile ve doğurganlık 1880-1940)*. (Nuray Mert, Çev.).İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yay.
- Düzdağ, M. E. (1982). *Şeyhülislam Ebussuud Efendi Fetvaları Kanuni Devrinde Osmanlı Hayatı*. İstanbul: Kapı Yay.
- Düzdağ, M. E. (1972). *Şeyhülislam Ebussuud Efendi fetvaları ışığında 16. asır Türk hayatı*. İstanbul: Enderun Kitabevi.
- Ergenç, Ö. (1984). Osmanlı Şehirlerindeki "Mahalle"nin İşlev ve Nitelikleri Üzerine. *Osmanlı Araştırmaları IV*, 69-78.
- Ekinci, E. B. (2010). İslam hukuku ve "önceki Şeriatler". *Eski Hukukumuzda Önceki İlahi Hukuk Sistemlerinin Yeri (Şeray-i Salife)* (2. bs.). İstanbul: Arı Sanat Yay.
- Ekinci, E. B. (2012). *Osmanlı hukuku adalet ve mülk*, (2. bs.). İstanbul.
- Ersoy, E. (2009), *Cinsiyet kültürü içerisinde kadın ve erkek kimliği(Malatya Örneği)*, **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Fırat University Journal of Social Science** Cilt: 19, Sayı: 2, s. 209-231.
- Heyd, U. (1984), *Eski Osmanlı ceza hukukunda kanun ve şeriat*, (Dr. Selahattin Eroğlu Terc.), *AÜİFD*, C. XXVI, s. 633-652.
- Imber, C. (2000). Kadınlar, evlilik ve mülkiyet: Yenişehirli Abdullah'ın Behcetü'l-Fetavâ'sında mehr, *Modernleşmenin eşliğinde Osmanlı kadınları*. (Madeline C. Zilfi Ed.). *Tarih Vakfı Yurt Yayınları*, s. 78-102.
- Imber, C. (2004), *Şeriatın kanununa Ebussuud ve Osmanlı'da İslami hukuk*. (Murteza Bedir, Çev.). İstanbul:Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Jennigs, R. C. (1975), "Women in early 17 th century Ottoman Judicial records: The sharia court of Anatolian Kayseri" , *Journal of the Economic and Social History of the Orient*, Vol. 18, No. 1, pp. s. 53-114.
- Kankal, A. (2005), *Türkmen'in Kaidesi Kastamonu (XV-XVIII. Yüzyıllar Arası Şehir Hayatı)*, C. 20, S. 2, s.
- Kaynak, R. (2010), *XVI. Yüzyılın ikinci yarısında Üsküdar'da sosyal ve ekonomik hayat (Şer'iyye Sicillerine Göre)* Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Karadeniz, Feriha. (1999), XVI. ve XVII. Yüzyıllarda farklı sınıflardaki Osmanlı kadınına genel bir bakış. *Osmanlı*, C. 5, Yeni Türkiye Yayınları Ankara, s. 455.

- Kuban, Doğan. (1968). Anadolu-Türk Şehri: tarihi gelişmesi, sosyal ve fiziki özellikleri üzerinde bazı gelişmeler. *Vakıflar Dergisi* 7, s. 53-73.
- Kuran'ı Kerim İsa/32.
- Kuran'ı Kerim Nur/4.
- Mutaf, A. (2008). Teorik ve pratik olarak Osmanlıda recm cezası: bazı Batı Anadolu şehirlerindeki uygulamalar. *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 3/4, s. 573-579.
- Ortaylı, İ. (2018). *Osmanlı Toplumunda Aile*, Kronik Yayınları 19. Baskı, İstanbul.
- Ortaylı, İ. (1980). Anadolu'da XVI. yüzyılda evlilik ilişkileri üzerine bazı gözlemler. *The Journal of Ottoman Studies*, I, İstanbul, s. 33-40.
- Özcan, A. (2018), *Trabzon Şer'iyeye Sicillerine Göre Modern Öncesi Dönemde Osmanlı Kadını (XVII. Yüzyılın İlk Yarısı)* Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Trabzon.
- Pakalın, M. Z. (1993), *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, M. E. B Yayınları, İstanbul.
- Peirce, L. (2005), *Ahlak Oyunları(1540-1541 Osmanlı'da Ayntab Mahkemesi ve Toplumsal Cinsiyet)*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, Çev: Ülkün Tansel, İstanbul.
- Peirce, L. (2000), *Ekberiyet, Cinsellik ve Toplum Düzeni: Modern Dönemin Başlangıcında Toplumsal Cinsiyet İle İlgili Osmanlı Söz Dağarcığı*, (MEOK). (Madeline C. Zilfi Çev: Necmiye Alpay, Ed.). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, s. 166-193.
- Raymond, A. (2010). Şehir. *DİA*, (C.XXXVIII, s. 446-449). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Sahillioğlu, H. (1973), Bursa Kadı sicillerinde iç ve dış ödemeler aracı olarak "Kitabü'l-Kadı ve "Süftece"ler". *Türkiye İktisat Tarihi Semineri Metinler/Tartışmalar*, Ankara, s.115.
- Türköne, M. (1995). Eski Türk Toplumunun Cinsiyet Kültürü, *Ark. 9 Toplum Dizisi* 6, Ankara.
- Tümer, G. (1996). Fuhuş. *DİA*, (C.XIII, s. 211-214). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Tucker, J. E. (2015), *İslam Hukukunda Kadın, Aile ve Toplumsal Cinsiyet*. (Zeynep Esra Koca, Çev.). İstanbul: Açılım Kitap
- Tok, Ö. (2005). Kadı sicilleri ışığında Osmanlı şehrindeki mahalleden ihraç kararlarında mahalle ahalisinin rolü (XVII. ve XVIII. yüzyıllarda kayseri örneği). *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.18, s. 155-173.
- Yağcı, Z. G. Akkaya, M. (2012). Üsküdar bekâr odaları. *Uluslararası Üsküdar Sempozyumu VII*, s. 284-295.
- Yılmaz, F. (1994). Zina ve fuhuş arasında kalanlar fahişe subaşıya karşı. *Osmanlı Tarihi, Toplumsal Tarih Dergisi*, S. 220, s. 22-31.
- Yuvalı, A. (1996). Kayseri'de XVII. yüzyıl sonlarında kadının sosyal statüsü, *I. Kayseri ve Yöresi Tarih Sempozyumu Bildirileri*. Kayseri: *Kayseri ve Yöresi Tarih Araştırmaları Merkezi Yayınları no: 1*, s. 367-379.